

BULDAN EVLERİ

Nurettin AKSAKAL

Araştırmacı-Yazar, Halkbilim Uzmanı

GİRİŞ

Buldan, Denizli-Alaşehir yolunun 40.km.de, 2 km. kadar içeride, dokumacılığı ile ünlü, tarihi ve kültürü çok renkli olan bir yöremizdir. Buldanlılara göre, "*Barbaros'un şalı ile Genç Osman'ın gömleği Buldan'da dokundu.*"

Buldan halkı çok çalışkandır. Ekmeğini adeta taştan çıkarır. Şairin de değindiği gibi, çalışırken bazen yemeğini bile unuttuğu olur.

*Haşıl, boya, masır sarma, iş çözmesi hep elde
Dürüm dürme, balcan-soğan közlemesi yok elde¹*

Eskiden Buldan'da hemen her evde tezgah odaları bulunurdu. Bu odalarda "*tezgah çukuru*" denen tezgahlarda el emeği göz nuru işlemeli bezler dokunurdu. Tezgah başına geçmeye de "*çukura girme*" denirdi. Tabi ki sonraki yıllarda bu çukurların yerini teknolojiye biraz daha uygun el ve motorlu tezgahlar almıştır. Şu beyitlerde de anlatıldığı gibi, dokuma Buldan için her şey demektir:

*Sırlarına âşinadır şu mangalla, şu sedir
Dedelerin tezgâh dokur tam bin elli senedir.*

Buldan İsminin Kaynağı

Asıl konumuza geçmeden önce, Buldan isminin kaynağı konusunda birkaç söz söylemenin faydalı olacağını umuyoruz. Buldan, tarihi geçmişinde Baladan ve Ciharşenbe gibi adlarla anılmıştır.²

Buldan'ın adını Evliya Çelebi seyahatnamesinde, Pazarının Çarşamba gününden kurulması nedeniyle "Ciharşenbe" şeklinde görmekteyiz.³

¹ KAYRAL S.Sami, Türkün Türküsü, Şiirler, 1974, İstanbul

² Avraloğlu O.Zeki, Prof.Dr., Buldan ve Yöresinin Tarihçesi, Ankara, 1997

Dil Bilimcilere göre Buldan, adını muhtemelen Arapça bir isim ve Beldenin çoğulu olan Büldân'dan almıştır. Buldan, 12.yüzyıldan itibaren Selçuklu ordusuna bağlı Türkmen Akıncılarının sık sık yokladığı bir Uç (sınır) bölgesi olan Menderes havzasına kadar uzanan bir yöredir.

Buldan'da Tarihsel Gelişim ve Kültürel Yapının Oluşumu

Çevresi antik yerleşim yerleriyle çevrili olan Buldan, binlerce yıl öncesinin uygarlık izlerini taşımaktadır. 800 yıl önce Denizli ve yöresinin Türkler tarafından fethedilmesiyle birlikte, Türk-İslam yurdu haline gelen Buldan'da ilk yerleşim Süleymaniye Yaylasından ve Kestane Deresinden aşağılar doğru, Buldan'ın bugünkü Abbas mevkii, Güroluk, Alamescit ve Helvacılar Mahalleleri olmuştur. Bu yıllardan itibaren Kütahya ve Alaşehir yönünden akın akın gelen Türkmen boyları, Buldan'da yerleşik düzene geçerek beldeyi oluşturmaya başladılar.

Buldan, millî mücadele döneminde yaptığı katkılarla da millî teşkilâtlanmadaki yerini almıştır. Buldan halkı Yunan işgalinden kurtulduğu 4 Eylül gününü Kurtuluş Bayramı olarak kutlamakta, Makuf (Vakıf) deresi denilen mesire yerinde Pehlivan güreşi ve piknikler düzenlenmektedir.

Çeşitli kaynaklara göre, Kanuni Sultan Süleyman devrinin ünlü bilginlerinden Merkez Efendi olarak bilinen Musa Muslihiddin Efendi Buldan'ın Sarımahmutlu köyünde 1460 yılında doğmuştur. Tasavvufî şiirler yazan Merkez Efendi, Padişah tarafından Manisa'da şehzadelerin yetiştirilmesi için görevlendirildiği sıralarda, kırk çeşit baharattan yaptığı şifalı Mesir Macunu ile ünlenmiştir.

Buldan, evleri, dokumaları, el sanatları, milli ve halk kültürümüzdeki önemi nedeniyle araştırmacılara açık, bakir sayılabilecek beldelerimizdendir.

Buldan'da Çarşı içinden itibaren Yukarı Mahallelere doğru daracık, taş döşeli sokaklar içindeki yüzlerce tarihi ev, bugün ayakta kalma mücadelesi veriyor. Bir kısmında aile yaşantısı sürse de bilinçsizce yapılan onarımlar ve yapı ekleriyle geleneksel mimari özelliklerini kaybetmişler. Evlerin içinde veya ayrı bir bölümde bulunan tezgah odaları, son yıllarda dokuma sektöründe görülen durgunluk nedeniyle, kiler veya odunluğa dönüştürülmüş. Mesken olarak terk edilen evlerin bir çoğu ise harabeye dönmüş, bir kısmı da ayakta kalmaya çalışıyor. Geçmiş kültürümüzü koruma adına adeta direniyorlar.

Tüm olumsuzluklara rağmen, ayakta kalabilen, geleneksel mimari özelliğinden bir şey kaybetmemiş Buldan evleri ve geleneksel yaşamları bildirimizin ana konusunu oluşturmaktadır.

Buldan Evlerinin Halk Kültürü Açısından Önemi

Eski Buldan evlerinin yapısal özelliklerini değerlendirdiğimizde görüyoruz ki her odası, her köşesi, her eşyası halk kültürümüz açısından son derece önemlidir. Buldan

³ BAYKARA Tuncer, Prof.Dr., Denizli Tarihi, S.27

evlerindeki ahşap ustalığı ve ağaç işlemeciliği sanatını gözden geçirdiğinizde göreceksiniz ki tüm motifler ve öğeler halk kültürümüzün değerli birer ürünüdürler.

Eski Buldan evlerinde her oda, ocağıyla, yüklüğüyle, sofasıyla, dolap ve sediriyle buram buram Anadolu kokmakta ve geçmiş kültürümüzün saklı kalmış basık sesini haykırmaktadırlar.

Buldan evleri, evlenen oğulun aynı evde kalması ve birkaç kuşağın bir arada yaşama zorunluluğuna uygun bir şekilde planlanmıştır. İki yatak odası arasındaki yükükte ayrı bir bölme yapılan gusülhane (banyo) her iki odaya açılan ve içinden mandallanabilen kapısıyla ortak kullanılabilmiştir.

Ailenin büyüklüğüne ve nüfusuna göre sayısı değişebilen odalar, geleneksel Türk evi özelliğine göre sofanın etrafında toplanır. Tuvalet ise yapı dışında planlanmıştır. Bir çoğunda yatak odasının pencereleri doğuya bakar. Bu, Türk insanının sabah erken kalkma alışkanlığıyla ilgilidir.

Eski Buldan evlerindeki geleneksel yaşamın çoğu, mevsimine göre ya açık sofa denen üstü örtülü yazlık mekanda ya da ocaklı odalarda geçiyordu. Bu evlerdeki açık sofalar, o dönemde yaşayan insanların doğaya olan sevgi ve bağlılıklarının bir yansımasıdır. Ev planı ve bahçe düzeninin komşuları rahatsız etmeyecek şekilde düşünülmesi ayrıca dikkat çekicidir. Açık sofanın ucundaki eski adıyla sundurma, günümüzdeki adıyla balkondaki ahşap kafesler bu düşünceyle yapılmıştır.

Buldan evlerinde sürekli kilitli tutulan, koltukları ve sandalyelerinin üstü örtülü, misafir gelince açılan misafir odaları yoktu. Eşyalar çok basit ve sadeydi. Misafirler, odalardan herhangi birinde veya hayat da dediğimiz sofada ağırlanır, yere minderler ve duvar boyunca ot yastıklar döşenirdi. Yemek zamanı aynı mekanda yere sofraya bezi serilerek, kasnak ve sini üzerinde sofraya kurulur ve yerde oturarak yemek yenirdi. Akşam yatmak için yer minderleri toplanıp, yükükten indirilen döşekler serilirdi. Anlaşıldığı gibi, bir oda gün içinde değişik amaçlarla çok rahat bir şekilde kullanılabilirdi.

Buldan evlerinin bahçeleri eskiden oldukça genişti. Bu bahçelerde meyve ve sebze yetiştirilir, kenarlara ise rengarenk çiçekler dikilirdi. Süleymaniye Gölünden mahalle aralarındaki taş döşemeli su arıklarına akıtılan sulama suyu, “civar” denen su dağıtımclarının gözetiminde bahçe bahçe dolaştırılır ve böylece bahçelerin sulanması sağlanırdı. Çocukluğumun ilk yılları Buldan’da geçtiği için iyi anımsıyorum. Civarların bahçe önlerindeki bağışları ve suyun paylaşımı sırasındaki komşu muhabbetlerini unutmadım. Oturduğumuz evin bahçesi sulandıktan sonra arıklarda küçük balıklar olur, biz onları teneke kutulara veya cam kavanozlara koyar yaşatmaya çalışırdık. Şimdi bunlar hep anılarda kaldı.

Buldan’da daha sonra yapılan evlerde bahçeler küçültülmüş ve sadece çiçek bahçesi haline getirilmiştir. Bugün yapılan balkonlar bu anlayışı yaşatmak içindir.

Evlerdeki Ortak Özellikler

Buldan evleri ahşap karkas ve kerpiç yığma yapılardır. Evler sade görümlü, pencereler dikdörtgen ve saçaklar geniştir. Evlerdeki ortak özelliklerden birisi de eğimli

çatılı ve alaturka kiremitli oluşlarıdır. Yağışların pencereden içeri sızmasını ve yazın yakıcı güneşinin sofaya gelmesini önlemek, altından geçenleri barındırmak gibi amaçlarla saçaklar geniş tutulmuştur. Bazıları bağdadi uygulamalarla veya ahşap işçiliklerle şekillendirilmişlerdir. Evin içine dönük yaşantısı bahçe duvarları ile çevrilmiştir. Bahçedeki ağaçlar, komşuların evin içini ve bahçeyi görmesini engeller. Evler genellikle sokağa yakın bağlantılı, ya da sokağa doğrudan açılır. Zemin katın sokağa bakan penceresi büyüktür ve giriş bazen birkaç basamak merdivenle çıkılan bir mekan haline getirilmiştir.

Buldan evlerinin taşıyıcı elemanları, o devirlerin yapım tekniği ve malzemelerine uygun olarak ahşap dikme, payanda, hatıl veya ahşap kiriş şeklinde inşa edilmiştir. Evlerdeki odalarda ocak, şamdanlık, dolap, bardaklık ve tabaklık gibi bölümlerin oluşu da ortak özelliklerdendir.

Pencerelerdeki ve merdiven başlarındaki ahşap parmaklıklar hem dekoratif amaçla , hem de çocukların güvenliği için yapılmıştır. Eskiden insanlar aynı amaçla demire pek ihtiyaç duymamış. Çünkü herkesin birbirine güveni varmış.

Buldan evlerinin üst katına yapılan konsol çıkımlarla odanın genişletilmesi amaçlanmıştır. Yıllarca depremlere karşı direnen bu yapılarda alt kat duvarları kalın ve kerpiç yığma olarak yapılırken, üst kat duvarları ise hafif olması için ince tutulmuştur. Duvar yapımındaki ince teknik sayesinde depreme karşı dayanıklılık sağlanmıştır.

30,31,32 - **TARZAN MEHMET EVİ**. Çaybaşı Mah. No:9

33- **ÜMMET KAYNAK EVİ**. Abbas Mah. Gedik sok. No:18

34- **VELİ AĞA EVİ**. Bu taş yapı yokuş yukarı yükseliyor. Buldan'ın en eski evlerinden. Yalçınkaya Mah. Payamharımı sok. No:1

35- Yalçınkaya Mahallesinde harabe olmuş evler.

36,37- Yeşildere Mahallesinde eski evler.

38- **YUSUFAĞA-MEHMET BAŞÇULHA** evi hanay altı örneği. Yalçınkaya Mah. Kayalar sok. No:23

39- Zehrenti sokakta yan yana sıralı evler.

SONUÇ

Korumaya alınmış bu güzel evler daha kaç yıl daha yaşar bilinmez. İçinde yaşayanı olmadığı için, evin her köşesi ahir ömründe yalnız kalan yaşlıların çöküşünü ve mahzunluğunu anımsatıyor. Kullanılan evlerin yıprandığı kadar, kullanılmayan, kapısı zincirli bu mahzun evler daha çabuk yıpranıyor ve harabeye dönüyorlar.

Buldan'da Yeni Mahalle başta olmak üzere bazı semtlerde değeri fark edilmeyen eski evler, kat karşılığı müteahhitlere verilerek yıkılmakta, yerine betonarme ve çok katlı yapılaşma dikkat çekici bir biçimde yaygınlaşmaktadır.

Korumaya alınan eski Buldan evleri için söylenecek sözümüz var. Korumaya almak, onu sadece yıkıma uğramaktan alıkoymak değildir elbette. Onu aslına uygun olarak onarmak ve korumak, hem Buldan insanını mutlu edecek, hem de onun geçmişi işe geleceği arasında bir önemli bir bağ oluşturacaktır.

Hiç şüphesiz Buldan için yazılıp söylenecek çok şey vardır. Biz bu araştırmada Buldan Evlerinden örnekler sunduk. Tarihi Buldan evleri elbette bunlarla sınırlı değil. Tanıtıma çalıştık. İncelemelerimiz sırasında Buldanlıların tanıtım yönünden ihmal edilmiş olmaları nedeniyle buruk olduklarını gördük. Buldan için ilklerden biri niteliğindeki bu sempozyumla istenen amaca ulaşılacağını ümit ediyoruz.

Bacasız birer fabrika olan Buldan evlerindeki dokumalarla harika tekstil ürünleri elde ediliyor. Okul, yol gibi birçok hizmetleri kendileri çözmeye çalışıyor, ve şairin dediği gibi Buldanlı çile çekiyor.

*Hayat sende, kader sende, çile çekmek, top yumak
Bak talihe, bak Buldanlım gözden gönülden ırak.*
